

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การตรวจเอกสารและผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องแบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 : ความหมายและประเภทของบทบาท

ตอนที่ 2 : การดำเนินงานและบทบาทของกลุ่มเกษตรกร

ตอนที่ 3 : ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ความหมายและประเภทของบทบาท

ความหมายของบทบาท

บุคคลที่มีตำแหน่งและสถานภาพต่างกัน ย่อมมีบทบาทที่แตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลถึงพฤติกรรมที่แสดงออกด้วย และพฤติกรรมดังกล่าวของแต่ละบุคคลก็จะมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์อันดีของสมาชิกในสังคมด้วย เพื่อที่จะทำให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ จึงจำเป็นจะต้องเข้าใจความหมายของบทบาทให้ชัดเจน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของบทบาทไว้ดังต่อไปนี้

ไวรัช (2523 : 108) ได้ให้คำนิยามของบทบาทไว้หลายแง่ คือ ในแง่สังคมวิทยา บทบาทคือการปฏิบัติตามตำแหน่ง ในแง่จิตวิทยา บทบาทคือการแสดงออกหรือการปะทะสังสรรค์ของแต่ละบุคคล และในแง่จิตวิทยาสังคม บทบาทคือการแสดงออก หรือพฤติกรรม หรือการปะทะสังสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งนั้นๆ ของบุคคลในกลุ่มสังคม ส่วนถวิล (2526 : 47) อธิบายว่า บทบาทเป็นแบบแผนของความต้องการ เป้าประสงค์ ความเชื่อ ทศนคติ คำนิยม และการกระทำของสมาชิกที่ชุมชนคาดหวังว่าจะต้องเป็นไปตามคุณลักษณะของตำแหน่งนั้นๆ หรือสิทธิหน้าที่ในการกระทำของบุคคลหนึ่งที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับฌ็องฌัก (2532 : 109) และสงวน (2527 : 68) ที่กล่าวว่า บทบาทเป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพและตำแหน่ง บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ นอกจากนี้อุบล (2528 : 39) เสนอว่าควรพิจารณาบทบาทได้เป็น 2 นัยคือ ในด้านโครงสร้างสังคม และในด้านการแสดงบทบาท ซึ่งในด้านโครงสร้างสังคม บทบาทหมายถึงตำแหน่งทางสังคม ซึ่งสังเกตได้จากคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น ส่วนในด้านการแสดงบทบาท บทบาทหมายถึง แบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลจากการกระทำต่อกันในสังคมกล่าวคือ บทบาทเป็นวิธีแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์นั้นว่าจะปฏิบัติต่อกันอย่างไร หรือคาดว่าผู้อื่นจะปฏิบัติต่อตนอย่างไร

สรุปได้ว่าบทบาทคือ พฤติกรรมของบุคคล ซึ่งปฏิบัติไปตามที่สังคมคาดหวังว่าจะต้องปฏิบัติตามตำแหน่งหรือสถานภาพที่สังคมเป็นผู้กำหนด

ประเภทของบทบาท

บุคคลแต่ละคนสามารถมีหลายบทบาทแล้วแต่สถานภาพและตำแหน่งในขณะนั้น ในสังคมหนึ่งๆจึงมีบทบาทที่หลากหลาย ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ในแต่ละสังคมที่ใช้ในการตัดสินบทบาทของสมาชิกในสังคมนั้น หากบุคคลใดมีความเข้าใจบทบาทประเภทต่างๆในสังคมนั้นแล้ว ก็สามารถแสดงบทบาทให้เป็นที่ยอมรับของสังคมได้ ซึ่งอังกาบ (2525 : 45) เสนอว่าบทบาทควรแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1.บทบาทตามความคาดหวังของสังคม (Prescribed Role Objective Role) ซึ่งหมายถึง ความคาดหวังชุดหนึ่งที่กำหนดโดยบรรทัดฐานของสังคม บุคคลใดที่อยู่ในสถานภาพเดียวกัน ย่อมถูกคาดหวังจากสังคมว่าจะแสดงบทบาทแบบเดียวกัน

2.บทบาทตามความเข้าใจส่วนบุคคล (Subjective Role) หมายถึง ความคาดหวังเฉพาะ ที่บุคคลแต่ละคนมีต่อพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น

3.บทบาทที่แสดงออกจริง (Enacted Role) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกจริงๆ ไม่ใช่เป็นเพียงแต่ความคาดหวังเท่านั้น

บทบาทข้างต้นเป็นการแบ่งประเภทอย่างกว้างๆ ยังบทบาทอีกหลายประเภทที่บางสังคมได้ใช้เป็นเกณฑ์ในการกำหนดพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ซึ่งถวิล (2526 : 47) เสนอว่าบทบาทมี 4 ประเภทได้แก่

1.บทบาททางเพศ (Sex Roles) : เป็นบทบาทที่ติดตัวมาตั้งแต่เกิด ซึ่งแรงจูงใจที่ทำให้คนเรากระทำสิ่งต่างๆนั้น มีสาเหตุมาจากความปรารถนาทางเพศ และอาจเป็นผลสืบเนื่องต่อบทบาทอื่นๆในอนาคต

2.บทบาทความเกี่ยวพันทางเครือญาติ (Kinship Roles) : การแสดงบทบาทความเกี่ยวพันทางเครือญาติในสังคมไทย นับว่ามีความสำคัญไม่น้อย ซึ่งอาจมีผลต่อความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในสังคมด้วย

3.บทบาททางสังคม (Social Roles) : เป็นบทบาทหรือหน้าที่ที่สังคมกำหนดขึ้นไว้ให้บุคคลในสถานภาพต่างๆ ได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติหรือคาดหวังว่าจะปฏิบัติ (Expectation) โดยมีปทัสถานทางวัฒนธรรม (Culture Norms) เป็นเกณฑ์ตัดสิน

4.บทบาททางอาชีพ (Occupational Roles) : เป็นบทบาทที่ต้องแสดงไปจนตลอดชีวิต ซึ่งนับได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญที่สุดที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ ผู้แสดงบทบาทควรคำนึงถึงขอบเขตและหลักการสำคัญของอาชีพนั้นว่า กำหนดให้แสดงบทบาทไว้อย่างไร จึงจะอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ตอนที่ 2 การดำเนินงานและบทบาทของกลุ่มเกษตรกร

ความเป็นมาของกลุ่มเกษตรกร

การส่งเสริมการเกษตรในอดีตเป็นไปในลักษณะให้ความช่วยเหลือแก่เกษตรกรแต่ละคนโดยตรง เกษตรกรรับความช่วยเหลือจากทางราชการแต่เพียงอย่างเดียว ไม่กระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือตัวเอง การที่ชุมชนไม่ได้รวมกลุ่มกันทำการเกษตร ทำให้ต้นทุนในการผลิตสูง ไม่สามารถต่อราคาปัจจัยการผลิตจากผู้ประกอบการได้ รวมทั้งไม่ได้รับความเป็นธรรมในด้านราคาจากพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรบางกลุ่มจึงได้รวมกันจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอย่างไม่เป็นทางการขึ้นในทั้งที่จังหวัดต่าง ๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการประกอบอาชีพ จากสถานการณ์ดังกล่าวรัฐบาลจึงจัดให้กลุ่มเกษตรกรเหล่านั้นมีฐานะเป็นนิติบุคคล เพื่อให้สามารถแสวงหาเงินทุนจากสถาบันการเงินของรัฐหรือเอกชนมาดำเนินการของกลุ่มเกษตรกร ทั้งนี้ภายใต้การสนับสนุนส่งเสริมและกำกับของทางราชการ อันจะมีผลให้กลุ่มเกษตรกรเจริญเป็นปีกแผ่นและสามารถแปรสภาพเป็นสหกรณ์ และดำเนินการในรูปสหกรณ์ตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ต่อไป โดยออกประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 140 และ ฉบับที่ 141 เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2515 เพื่อกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการว่าด้วยการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรขึ้น ตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับดังกล่าว และได้กำหนดให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรประจำจังหวัด ให้มีอำนาจหน้าที่ตามระเบียบที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยกำหนด (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ,2530)

ความหมายของกลุ่มเกษตรกร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2535) ได้รวบรวมไว้ว่า "กลุ่มเกษตรกร" หมายถึง กลุ่มเกษตรกรซึ่งได้จดทะเบียนตามประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 141 มีฐานะเป็นสถาบันเกษตรกร (นิติบุคคล) ในระดับตำบล ดำเนินการโดยเกษตรกร เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ส่งเสริมและแนะนำเกี่ยวกับการดำเนินธุรกิจและกิจการอื่น ๆ เช่น การรวบรวม การเก็บรักษา การขายผลผลิต การเกษตรร่วมกัน การจัดซื้อหรือจัดหาวัสดุการเกษตรและเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นร่วมกัน การใช้วิชาการเกษตรแผนใหม่ การปรับปรุงการดำรงชีพและเกษตรศาสตร์ อาชีพของกลุ่มเกษตรกรแบ่งเป็นหลายประเภทได้แก่ ทำนา ทำสวน ทำประมง เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงผึ้ง เลี้ยงไหม เลี้ยงครั่ง เพาะเห็ด ทำนาบัว ทำสวนยางพารา ปลูกกล้วยไม้และเกษตรกรรมอื่น ๆ ตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา (ที่ประกาศแล้วมี ปลูกกล้วยไม้ ไม้ดอกและไม้ประดับ)

วัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร ได้แก่

1. ส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือการประกอบอาชีพอย่างอื่นในหมู่สมาชิก และครอบครัวสมาชิก รวมทั้งการส่งเสริมความรู้ในการผลิตเพื่ออุตสาหกรรมให้สินค้ามีคุณภาพดีขึ้น
2. รวบรวมและให้บริการด้านข้อมูลข่าวสารการเกษตรและอื่นๆ ในท้องที่ตำบลที่ดำเนินการ
3. จัดหาวัสดุการเกษตรและเครื่องอุปโภค บริโภค ที่สมาชิกต้องการจำหน่าย
4. รวบรวมผลิตผลการเกษตรและผลิตภัณฑ์ของสมาชิกมาจัดการขายหรือแปรรูปออกขาย หรือซื้อผลิตผลและผลิตภัณฑ์จากบุคคลอื่นมาจัดการหรือแปรรูปออกขายเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์
5. จัดให้มีฉางหรือโรงเรือนการเกษตร เพื่อเก็บรักษาผลิตผลหรือผลิตภัณฑ์
6. ประกอบกิจการขนส่ง โดยจัดให้มียานพาหนะขนส่งผลิตผลการเกษตรสำหรับบริการแก่สมาชิก
7. จัดหาเงินกู้หรือสินเชื่อแก่สมาชิก เพื่อการประกอบอาชีพหรือการใช้จ่ายที่จำเป็น
8. รับฝากเงินจากสมาชิก
9. จัดให้มีเครื่องมือ เครื่องจักรกล หรือปศุสัตว์ เกี่ยวกับการผลิตทางการเกษตรหรือเกี่ยวกับอุตสาหกรรมในครัวเรือนสำหรับสมาชิกใช้ประโยชน์
10. จัดให้มีโรงงาน เพื่อแปรรูปผลิตผลหรือผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ
11. ส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เยาวชนเกษตร กลุ่มกิจกรรมหรือกลุ่มอาชีพการเกษตร กลุ่มผู้ใช้น้ำ ฯลฯ ที่มีในท้องที่ดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร
12. กู้ยืมเงินเพื่อใช้เป็นทุนดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร
13. ร่วมทุนในการประกอบกิจการกับกลุ่มเกษตรกรหรือนิติบุคคลอื่น
14. ให้การสงเคราะห์ตามสมควรแก่ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ต้องภัยพิบัติเกี่ยวกับอาชีพ ตลอดจนจัดสวัสดิการสังคมในหมู่ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
15. ส่งเสริมการประหยัด การช่วยเหลือตนเอง และการร่วมมือช่วยเหลือกันในหมู่ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรม
16. ส่งเสริมและพัฒนาครอบครัวเกษตรกร ทั้งการศึกษา การพละนาฏย และจิตใจ ให้เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ และเป็นสังคมที่สันติสุข
17. กระทำการต่างๆ ตามที่อนุญาตไว้ในกฎหมาย ว่าด้วยกลุ่มเกษตรกรเพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กล่าวข้างต้น ทั้งนี้รวมทั้งการจัดให้ได้มา การถือกรรมสิทธิ์หรือทรัพย์สินครอบครอง ซื้อ แลกเปลี่ยน โอนหรือรับโอน เช่าหรือให้เช่า เช่าซื้อหรือให้เช่าซื้อ จำนองหรือรับ

จำนอง จำน่าหรือรับจำนำ ขายหรือจำหน่ายซึ่งทรัพย์สิน ตลอดจนดำเนินการอย่างอื่น บรรดาที่เกี่ยวกับ หรือเนื่องในการจัดให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2540)

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มเกษตรกร ได้แก่

1. เป็นศูนย์กลางวางแผนและดำเนินการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรภายในตำบล และประสานงานกับ อบต. ในภาคการเกษตร
2. เป็นองค์กรรองรับกิจกรรมและโครงการด้านการเกษตร ที่ได้รับการสนับสนุน และความช่วยเหลือของรัฐ
3. เป็นศูนย์กลางในการจัดทำทะเบียนเกษตรกร การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และกิจกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับด้านการเกษตรภายในตำบล
4. เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา บริหารจัดการกองทุนพัฒนาอาชีพและธุรกิจเกษตรกรภายในตำบล
5. เป็นศูนย์กลางในการบริหารข้อมูล ข่าวสาร และเทคโนโลยีการเกษตร
6. เป็นองค์กรดำเนินการควบคุม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินกิจกรรมและโครงการพัฒนาอาชีพเกษตรกรทั้งภาครัฐและภาคเอกชน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2540)

การดำเนินงานและบทบาทของกลุ่มเกษตรกร

เมื่อประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 140 และฉบับที่ 141 มีผลบังคับใช้ หน้าที่ในการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรอยู่ในความรับผิดชอบของ 2 หน่วยงาน คือ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และ กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในระยะแรกหน่วยงานทั้งสองได้จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมาก กล่าวคือ เมื่อสิ้นปี 2517 มีกลุ่มเกษตรกรทั้งหมดเพียง 710 กลุ่ม แต่ในปี 2518 2519 และปี 2520 กลุ่มเกษตรกรได้เพิ่มขึ้นเป็น 1,492 2,908 และ 3,310 กลุ่มตามลำดับ อัตราการเพิ่มขึ้นคิดเป็นร้อยละ 110.14 94.90 และ 13.82 ตามลำดับ ซึ่งตั้งแต่ปี 2521 ถึงปี 2529 กลุ่มเกษตรกรได้เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยและบางปีลดลง (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ อ่างโน หนาการเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร , 2530) จนถึงปี 2539 จำนวนกลุ่มเกษตรกรก็ยังมีเปลี่ยนแปลงจากเดิมไม่มากนัก โดยมีจำนวนทั้งสิ้น 3,920 กลุ่ม มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น 323,647 คน (กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ , 2540)

การเร่งรัดจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรจำนวนมากในช่วงแรกๆ ทำให้การรวมตัวของสมาชิกไม่เข้มแข็ง บางกลุ่มรับสมาชิกไม่ถูกต้องตามระเบียบข้อบังคับ และบางกลุ่มก็จัดตั้งขึ้นโดยหวังจะ

กู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ รวมถึงหวังผลประโยชน์ต่างๆ จากทางราชการ มิใช่การรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรับจดทะเบียนของนายทะเบียนกลุ่มเกษตรกรก็ขาดการกลั่นกรองโดยละเอียดถี่ถ้วน เช่น จดทะเบียนไม่ตรงกับอาชีพส่วนใหญ่ของสมาชิก ขาดการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้สมัครอย่างถี่ถ้วนว่าเป็นเกษตรกรแท้จริงหรือไม่ เป็นต้น เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรเป็นจำนวนมาก เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรซึ่งเป็นผู้ควบคุมกลุ่มเกษตรกรจึงไม่สามารถควบคุมดูแลได้ทั่วถึง ประกอบกับเจ้าหน้าที่ดังกล่าวขาดความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร เช่น งานเกี่ยวกับการจัดทำบัญชี และการให้สินเชื่อ เป็นต้น เจ้าหน้าที่จึงไม่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำกลุ่มเกษตรกรได้ ทำให้กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ดำเนินงานอย่างไม่มีประสิทธิภาพและล้มเหลวมาตั้งแต่เริ่มต้น

ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (2530) ได้รายงานการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรตั้งแต่ปี 2518 ถึง 2529 ไว้ว่า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ซึ่งเป็นสถาบันทางสินเชื่อการเกษตรของรัฐบาล ได้รับนโยบายให้สนับสนุนในด้านสินเชื่อแก่กลุ่มเกษตรกร ปรากฏว่าในช่วงแรกระหว่างปี 2518 ถึง 2520 ธ.ก.ส. ได้จากเงินกู้แก่กลุ่มเกษตรกรเฉลี่ยปีละประมาณ 300 ล้านบาท เพราะเป็นระยะที่มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรมาก และเป็นการเบิกรับเงินกู้ครั้งแรกของกลุ่มเกษตรกร แต่หลังจากปี 2520 เป็นต้นมา การจ่ายเงินกู้ได้ลดลงตามลำดับ จนถึงปีบัญชี 2529 ธ.ก.ส. ได้จ่ายเงินกู้เพียง 23 ล้านบาทเศษ สาเหตุที่ทำให้การจ่ายเงินกู้ในช่วงระยะหลังลดลงเนื่องจากกลุ่มเกษตรกรที่เบิกรับเงินกู้ไปแล้วไม่ชำระคืนเงินกู้ตามกำหนด และไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งสัญญาเงินกู้ สาเหตุที่สมาชิกชำระคืนเงินกู้ต่อกลุ่มเกษตรกรอยู่ในเกณฑ์ต่ำมาก มีดังนี้

1. กลุ่มไม่ได้พิจารณาถ่วงน้ำหนักการจ่ายเงินกู้แก่สมาชิกโดยละเอียด ไม่ได้พิจารณาให้เงินกู้ตามความเหมาะสม ความจำเป็น หลักประกันเงินกู้ และความสามารถในการชำระคืนเงินกู้ของสมาชิกตามหลักการให้สินเชื่อ ซึ่งจะเห็นได้จากรายงานเบิกเงินกู้ที่กลุ่มเสนอขอเบิกเงินกู้จาก ธ.ก.ส. แต่ละครั้งมักปรากฏว่า จำนวนเงินกู้ของสมาชิกแต่ละรายมีจำนวนเท่ากันและมีจำนวนเท่ากับจำนวนเงินกู้ขั้นสูงตามข้อบังคับของกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้กลุ่มเกษตรกรมักจะพิจารณาให้เงินกู้โดยยึดถือความสนิทสนม ความใกล้ชิด ความเป็นญาติ เพื่อนฝูง หรือด้วยความเกรงใจเป็นหลัก

2. เมื่อจ่ายเงินกู้แล้ว กลุ่มไม่ได้ติดตามและตรวจสอบการใช้เงินกู้อย่างจริงจัง สมาชิกส่วนใหญ่จึงใช้เงินกู้ไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดผลผลิตและรายได้เพียงพอชำระหนี้

3. เมื่อเงินกู้ใกล้จะครบหรือครบกำหนดชำระแล้ว กลุ่มไม่ได้เตือน ติดตามและเร่งรัดให้สมาชิกชำระหนี้อย่างใกล้ชิด สมาชิกส่วนใหญ่จึงเพิกเฉยในการชำระหนี้

4. คณะกรรมการดำเนินการบางกลุ่มมีพฤติกรรมไม่เหมาะสม เช่น แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวหรือกระทำการทุจริต ทำให้สมาชิกขาดความเชื่อถือและไม่ให้ความร่วมมือในการชำระหนี้

การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่จึงยังไม่ประสบผลสำเร็จและบรรลุเป้าหมายตามเจตนารมณ์ในการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรของรัฐบาล เนื่องจากสมาชิกยังขาดความรู้ความเข้าใจ และขาดความสำนึกในการรวมตัวกันดำเนินกิจการ ส่วนใหญ่เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อหวังจะกู้เงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำและได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาลเพียงฝ่ายเดียว คณะกรรมการดำเนินการซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายและทำหน้าที่บริหารงานของกลุ่มเกษตรกรขาดความรู้ความสามารถในการบริหารงาน อีกทั้งยังขาดความซื่อสัตย์สุจริตและความเสียสละต่อกลุ่มเกษตรกรที่สมัครเป็นกรรมกรก็เพื่อหวังกอบโกยและแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ส่วนราชการไม่เอาใจใส่และควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด การดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่จึงประสบความล้มเหลว สำหรับกลุ่มที่ดำรงอยู่ได้ก็อยู่ในสภาพที่จะต้องล้มเลิก และไม่มียุทธศาสตร์ที่มีความพร้อมและสามารถแปรสภาพเป็นสหกรณ์ได้ ดังนั้น หากจะให้กลุ่มเกษตรกรสามารถดำเนินกิจการและดำรงอยู่ต่อไปได้ ธ.ก.ส. จึงได้ร่วมมือกับกรมส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานอื่นๆ เพื่อวางแผนทางและวิธีการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบใหม่ โดยทดลองดำเนินการกับกลุ่มเกษตรกรในเขตชลประทานลำปาว จ.กาฬสินธุ์ ซึ่งมีหลักการและวิธีการดังนี้

1. กำหนดบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มเกษตรกรใหม่ โดยกำหนดให้กลุ่มเกษตรกรในเขตดังกล่าวดำเนินธุรกิจเฉพาะทางด้านการจัดหาวัสดุและอุปกรณ์การเกษตรมาจำหน่ายแก่สมาชิก ธุรกิจรวบรวมผลิตผลของสมาชิกมาจำหน่าย และธุรกิจด้านการส่งเสริมการเกษตรในทางวิชาการเกษตรสมัยใหม่แก่สมาชิก ส่วนธุรกิจด้านการให้เงินกู้แก่สมาชิกได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของ ธ.ก.ส. เป็นผู้ดำเนินงาน

2. การดำเนินธุรกิจของกลุ่มเกษตรกรดังกล่าวตามข้อ 1 ได้มีการจัดตั้งศูนย์บริการเกษตรกรขึ้นในเขตดำเนินงาน เพื่อทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดหาวัสดุอุปกรณ์การเกษตรและการให้บริการต่างๆ ที่เกี่ยวกับธุรกิจของกลุ่มเกษตรกร โดยกำหนดให้กลุ่มเกษตรกรต่างๆ ในท้องที่เข้าเป็นสมาชิก และมีส่วนร่วมในการบริหารงานของศูนย์บริการฯ ดังกล่าว

3. เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรสามารถดำเนินการได้กว้างขวางและมีปริมาณธุรกิจเพียงพอให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ ธ.ก.ส. ได้จัดให้ลูกค้าที่อยู่ในท้องที่ตำบลเดียวกันเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร เพื่อใช้บริการจากกลุ่มเกษตรกรในด้านต่างๆ ยกเว้นเรื่องการกู้ยืมเงิน

4. เพื่อให้การบริหารงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ จึงได้จัดจ้างพนักงานผู้ปฏิบัติงานกลุ่มเกษตรกรจากผู้ที่ได้รับการศึกษา และมีความรู้เกี่ยวกับงานที่จะต้องปฏิบัติและก่อนการปฏิบัติงานก็ได้จัดอบรมให้มีความรู้ในหน้าที่การงาน นอกจากนี้ ก็จัดให้พนักงานเหล่านี้มีหลักประกันในการปฏิบัติงานเพียงพอคุ้มกับความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้น

5. การคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินการของกลุ่มเกษตรกร ได้จัดให้มีการเลือกเฟ้นอย่างเข้มงวด ภายใต้การกำกับแนะนำของเจ้าหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตรและ ธ.ก.ส. โดยยึดหลักการคัดเลือกบุคคลที่มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรู้ความสามารถ

6. การดำเนินงานธุรกิจของกลุ่มเกษตรกรในขั้นต้น อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลและตรวจสอบของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและพนักงาน ธ.ก.ส. อย่างใกล้ชิด

การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวข้างต้น ได้มีการประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในเขตชลประทานลำปาว จ.กาฬสินธุ์ จำนวน 11 กลุ่ม และศูนย์บริการเพื่อการเกษตร 1 ศูนย์ เมื่อปีบัญชี 2529 ปรากฏว่าทุกกลุ่มดำเนินธุรกิจเป็นไปตามเป้าหมายที่ได้ประมาณการไว้ คือ มีปริมาณธุรกิจรวมทั้งหมด 19,549,363 บาท เฉลี่ยกลุ่มละ 1,777,215 บาท ซึ่งสูงกว่าที่ประมาณการไว้ร้อยละ 24 และมีกำไรสุทธิรวม 527,902 บาท เฉลี่ยกลุ่มละ 47,911 บาท ซึ่งสูงกว่าประมาณการไว้ร้อยละ 603

ปัญหาในการดำเนินงานในด้านอื่น ๆ ของกลุ่มเกษตรกร สุรียา (2536) ได้สรุปไว้ดังนี้

1. คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร ขาดความรู้และความสามารถเรื่องการบริหารธุรกิจ การจัดทำบัญชี และการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร
2. กลุ่มเกษตรกรไม่มีเงินทุนในการทำธุรกิจ
3. สมาชิกบางคนไม่เต็มใจ และขาดความศรัทธาคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร
4. คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรทุจริต หาผลประโยชน์ใส่ตนเอง
5. ปัญหาเรื่องการไม่ชำระหนี้สินของสมาชิก
6. รัฐบาลไม่มีงบประมาณสนับสนุนกลุ่มเกษตรกร
7. ประธานกลุ่มเกษตรกรหลายกลุ่ม ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตน แต่ไปทำงานส่วนตัว ทำให้กลุ่มเกษตรกรไม่พัฒนาเท่าที่ควร เพราะขาดผู้นำที่ดี
8. คณะกรรมการกลุ่มขาดการประชาสัมพันธ์กลุ่ม
9. ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ไม่ให้การสนับสนุนอย่างจริงจังกับกลุ่มเกษตรกร
10. คณะกรรมการกลุ่มเกษตรกร ไม่ปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริม

แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว สุรียา (2536) ได้สรุปความต้องการความช่วยเหลือของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรจากทางราชการและเอกชนไว้ดังนี้

1. ต้องการให้ทางราชการเป็นผู้รับผิดชอบกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะในกลุ่มเหล่านี้สมาชิกกลุ่มที่เป็นหนี้จะไม่ยอมมาประชุม เพราะเกรงจะ

ถูกทวงถามให้ชำระหนี้ กลุ่มประเภทนี้ทั้ง 3 กลุ่ม ไม่มีการประชุมสามัญประจำปี เป็นเวลาติดต่อกันมาหลายปี

2. ต้องการให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมเข้ามาดูแลกลุ่มอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง
3. ให้ทางราชการจัดฝึกอบรมสมาชิกกลุ่ม ให้มีความรู้เพื่อสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพ
4. ต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดหาเงินกู้ดอกเบี้ยราคาถูก ให้กลุ่มนำไปทำธุรกิจ
5. ให้ทางราชการจัดค่าตอบแทนให้คณะกรรมการบ้าง เพราะคณะกรรมการต้องสละเวลาส่วนตัวให้กับงานกลุ่ม
6. ต้องการให้บริษัทเอกชน เข้ามาสนับสนุนสมาชิกกลุ่มเกษตรกรแบบครบวงจร เพื่อลดความเสี่ยงในด้านตลาด

การแก้ปัญหาหากกลุ่มเกษตรกรขาดเงินทุนหมุนเวียน กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการโดยส่งเสริมการออมเงินในกลุ่มเกษตรกร ซึ่งได้ดำเนินการไปแล้วบางส่วน โดยสมศักดิ์ (2541 : 49-58) จึงได้ศึกษาการพึ่งพาตนเองทางการเงินของกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่ได้ร่วมโครงการส่งเสริมเงินออม ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรที่สำรวจสามารถพึ่งพาตนเองทางการเงินได้จริงโดยกระบวนการดังนี้

1. เกษตรกรดำเนินงานด้วยความสมัครใจ มีวิธีการเลือกกรรมการที่ดี มีการทำบัญชีอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีกฎกติกาและบทลงโทษที่จัดทำโดยเกษตรกร
2. มีการปลูกจิตสำนึกให้ตระหนักถึงผลกระทบที่มาถึงตัวเอง โดยให้เกษตรกรสอนเกษตรกร และใช้คนดีควบคุมคนไม่ดี
3. มีระบบตรวจสอบที่โปร่งใส โดยดำเนินการต่อหน้าสาธารณะ มีสมุดการเงินประจำตัวสมาชิก มีใบเสร็จให้ทุกครั้งที่รับ-จ่ายเงิน มีระบบตรวจสอบที่คุมเงินทั้งระบบเป็นประจำทุกเดือน
4. มีการใช้ประโยชน์จากท้องถิ่น คือ บ้าน วัด และโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการประสานงานภายในกลุ่ม

นอกจากโครงการส่งเสริมเงินออมแล้ว ยังต้องมีอีกหลายปัจจัยที่จะทำให้กลุ่มเกษตรกรมีความมั่นคงและสามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่น นโยบายด้านการตลาด เงินทุน วิชาการด้านการเกษตร ซึ่งต้องอาศัยการสนับสนุนจากรัฐ เพื่อให้การดำเนินการทุกด้านสอดคล้องกัน กรมการส่งเสริมการเกษตร (2540 : 12) ได้กำหนดนโยบายให้ปี 2541 เป็นปีแห่งการเร่งรัดพัฒนางานสถาบันเกษตรกร โดยจัดเป็น "ปีเร่งรัดสถาบันเกษตรกรในทศวรรษใหม่" ซึ่งได้ตอบสนองนโยบายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ที่มุ่งเน้นให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหา สามารถพึ่งตนเองได้โดยการรวมกลุ่ม อันจะนำไปสู่ความเข้มแข็ง

ของชุมชน นอกจากนี้ยังได้สนองตอบนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ต้องการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรในท้องถิ่นรวมตัวเข้าอยู่ในสังกัดกลุ่มเกษตรกรที่มีสถานภาพเป็นนิติบุคคล เพื่อให้การสนับสนุนจากรัฐเป็นไปอย่างรวดเร็วและทั่วถึง โดยส่งเสริมให้มีการจัดกลุ่มเกษตรกรประจำตำบล (กปต.) เพื่อเป็นตัวแทนของเกษตรกรในตำบล เป็นองค์กรหลักในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการเกษตรของชุมชน รวมทั้งเพื่อให้เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีอำนาจการต่อรองมากขึ้น เกษตรกรได้รับปัจจัยการผลิตที่ถูกลง สามารถลดต้นทุนในการผลิตได้มากขึ้น รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนความรู้ทางการเกษตรภายในกลุ่มได้หลากหลายมากยิ่งขึ้นด้วย กลุ่มเกษตรกรประจำตำบล(กปต.) จัดตั้งขึ้นโดยใช้เงื่อนไข 3 ประการคือ

1. ในพื้นที่ที่ตำบลมีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเกษตรกรที่จัดตั้งขึ้นตาม ปว.140 และ 141 ให้ประกาศเป็น กปต. และรณรงค์ให้กลุ่มกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งเกษตรกรทั่วไปในหมู่บ้านต่างๆ ได้เข้าเป็นสมาชิก กปต. สำหรับพื้นที่ตำบลที่มีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มเกษตรกรที่จัดตั้งตาม ปว. 140 และ 141 มากกว่า 1 กลุ่ม ให้คัดเลือกกลุ่มที่มีผลงานดีและมีศักยภาพ ประกาศเป็น กปต. และรณรงค์ให้กลุ่มต่างๆ ได้รวมตัวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อไป

2. ในพื้นที่ตำบลที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกรมาก่อน ให้รณรงค์กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มเยาวชนเกษตร กลุ่มคปร. หรือกลุ่มส่งเสริมพืชต่างๆ กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นแกนหรือรวมตัวกันจัดตั้งเป็น กปต. โดยแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานและดำเนินการขอจดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกรนิติบุคคล ตาม ปว.140 และ 141

3. ในพื้นที่ตำบลที่ไม่มีกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มกิจกรรมอยู่ก่อน ให้จังหวัดจัดสรรโครงการส่งเสริมการเกษตรลงสู่พื้นที่และรณรงค์ให้มีการรวมกลุ่มรองรับโครงการ และสนับสนุนให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการรณรงค์ ให้เกษตรกรในพื้นที่เข้าร่วมกลุ่ม จัดตั้งเป็นกปต. และดำเนินการขอจดทะเบียนเป็นกลุ่มเกษตรกรนิติบุคคล ตามปว. 140 และ 141 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของปีรณรงค์สถาบันเกษตรกรมี 4 ประการ ได้แก่

1. เพื่อรณรงค์ให้กลุ่มเกษตรกรพัฒนาให้เข้มแข็ง เป็นองค์กรของเกษตรกร โดยเกษตรกรอย่างแท้จริง
2. เพื่อรณรงค์ให้กลุ่มเกษตรกรเป็นตัวแทนของเกษตรกร รับการสนับสนุนจากรัฐ และองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำไปสนับสนุนและช่วยเหลือเกษตรกรอย่างมีระบบและประสิทธิภาพ
3. เพื่อรณรงค์ให้กลุ่มเกษตรกรร่วมกิจกรรมกับรัฐ และชุมชน เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมชนบท
4. เพื่อรณรงค์ให้เกษตรกรเห็นความสำคัญของกลุ่มเกษตรกร เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร

กิจกรรมของ “ปรีตพงศ์สถาบันเกษตรกรในทศวรรษใหม่” ได้แก่

1. รณรงค์ให้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกร :

มีเป้าหมายเพื่อให้เกษตรกร ทุกหมู่บ้านในตำบล เข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ทั้งในลักษณะของสมาชิกสามัญและสมาชิกสมทบ

2. มิติใหม่ผู้นำเกษตรกร :

รณรงค์ให้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรชุดใหม่ทุกกลุ่มภายในเดือน มีนาคม 2541

3. รณรงค์การออมเงินเพื่อการผลิตของกลุ่มเกษตรกร : มีเป้าหมายเพื่อ

3.1 รณรงค์ให้สมาชิกกลุ่มเกษตรกร 500,000 คน ทำการออมในปี 2541

3.2 ออมวันละ 1 บาท จะทำให้สมาชิกกลุ่มเกษตรกรมีการออมเงินเดือนละ 15,000,000 บาท

3.3 ปีการรณรงค์ 2541 จะมีการออมเงินในสถาบันเกษตรกรทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 180,000,000 บาท

4. ตำบลพัฒนาการเกษตร :

ตำบลพัฒนาการเกษตรจะเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตรแก่เกษตรกรผู้สนใจทั่วไป เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมกลุ่มต่าง ๆ ในระดับหมู่บ้าน และเป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการและประสานงานพัฒนาการเกษตรกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีเป้าหมายที่กลุ่มเกษตรกรประจำตำบลที่จัดตั้งในปี 2540 อำเภอละ 1 ตำบล ซึ่งกิจกรรมหลักของตำบลพัฒนาการเกษตรก็คือ มีการจัดศูนย์การศึกษา ฝึกทักษะ และเผยแพร่วิชาชีพเกษตรภายในตำบล มีการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล รวมทั้งมีการจัดศูนย์การตลาดภายในตำบล ซึ่งเป็นศูนย์เผยแพร่การจัดการจัดหาข้อมูลสินค้า การรวบรวมและจำหน่ายผลผลิต และการบริการปัจจัยการผลิตทางการเกษตร

การดำเนินงานและบทบาทของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไย

ตามประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 140 และ 141 ในตำบลหนึ่ง ๆ สามารถมีกลุ่มเกษตรกรได้ 3 ประเภท คือ กลุ่มเกษตรกรทำนา กลุ่มเกษตรกรทำไร่ และกลุ่มเกษตรกรทำสวน ซึ่งจากปัญหาการเร่งรัดจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในระยะแรก ที่มีการรับสมาชิกที่มีอาชีพไม่ตรงกับประเภทของกลุ่มเกษตรกร จากสภาพดังกล่าวทำให้สมาชิกไม่เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และไม่ให้ความร่วมมือในการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรจึงไม่มีบทบาทในการพัฒนาการผลิตเกษตรของสมาชิกเท่าที่ควร ซึ่งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกลำไยก็ได้รับผลกระทบดังกล่าวเช่นกัน โดยสำนักงานเกษตรอำเภอจอมทอง (2540 : 12) รายงานว่าสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรบางคนขาดความร่วมมือกิจกรรมและสนับสนุนกลุ่มเกษตรกร เนื่องจากสมาชิกขาดความ

รู้ความเข้าใจระบบการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร รวมทั้งคณะกรรมการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรขาดความรู้เรื่องระบบบัญชีและการดำเนินงานของกลุ่ม ทำให้กลุ่มขาดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ซึ่งสอดคล้องกับปัญหาของกลุ่มเกษตรกรในกิ่งอำเภอคอยหล่อ โดยสำนักงานเกษตรกิ่งอำเภอคอยหล่อ (2540 : 49) รายงานว่ากลุ่มเกษตรกรมีการดำเนินธุรกิจร่วมกันน้อยมาก เนื่องจากยังขาดประสบการณ์ ความชำนาญ และเงินทุนหมุนเวียน เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มยังยึดถือค่านิยมในการบริหารงาน โดยให้ผู้อาวุโสเป็นคณะกรรมการบริหารงาน จึงทำให้ขาดความคล่องตัวในการทำงานและการตัดสินใจ แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว สำนักงานเกษตรอำเภอจอมทอง (2540 : 12) แนะนำว่าควรให้ความรู้แก่สมาชิกเกี่ยวกับความสำคัญในการรวมกลุ่ม การรับความรู้จากเจ้าหน้าที่ และการรับความช่วยเหลือจากทางราชการ รวมทั้งสนับสนุนให้สมาชิกช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อแก้ปัญหาในองค์กรและชุมชน เช่น การตลาด การหาปัจจัยการผลิต เป็นต้น ในส่วนของคณะกรรมการนั้น ควรให้ความรู้ในเรื่องระบบบัญชีและการดำเนินงานของกลุ่มให้มากขึ้น โดยการฝึกอบรมและฝึกปฏิบัติการจัดทำบัญชี รวมทั้งจัดทัศนศึกษาดูงานจากกลุ่มที่ประสบความสำเร็จด้วย

การขาดความร่วมมือของสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ยังส่งผลกระทบต่อพัฒนาการผลิตลำไยในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งจากรายงานของพงษ์ศักดิ์และคณะ (2541, ก : 25) พบว่าเกษตรกรผู้ปลูกลำไยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 70 มีระดับการศึกษาเพียงประถมศึกษา ทำให้เกษตรกรขาดความรู้ในการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตด้วยตนเอง และมีความเสี่ยงในการเข้าใจผิดและหลงเชื่อการขายสารเคมีเกษตรจากเกษตรกรสู่เกษตรกรโดยตัวแทนของบริษัท อย่างไรก็ตามเกษตรกรผู้ปลูกลำไยส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้สารเคมีการดูแลรักษาลำไยมากนัก โดยสายสมร (2541) รายงานว่าเกษตรกรผู้ปลูกลำไยร้อยละ 39.2 จ้างแรงงานในการปลูกและดูแลรักษาลำไย และร้อยละ 74.5 จ้างแรงงาน 1-2 คนในการปลูกและดูแลรักษาลำไย แต่จะมีปัญหาขาดแคลนแรงงานในช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตเท่านั้น โดยเกษตรกรผู้ปลูกลำไยร้อยละ 38.0 มีปัญหาขาดแคลนแรงงานในการเก็บเกี่ยวผลผลิต

นอกจากการรวมกลุ่มจะทำให้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตลำไยมีประสิทธิภาพมากขึ้นแล้ว การรวมกลุ่มเพื่อดำเนินการในรูปกลุ่มเกษตรกรยังสามารถบรรเทาปัญหาด้านการตลาดอีกด้วย โดยสำนักงานเกษตรกิ่งอำเภอคอยหล่อ (2540, ก : 48) แนะนำว่าการที่เกษตรกรรวมตัวกันผลิตและจำหน่ายลำไย จะสามารถแก้ไขปัญหาราคาลำไยตกต่ำได้ ซึ่งการที่ราคาลำไยตกต่ำมีสาเหตุหลายประการ เช่น ลำไยล้นตลาดเพราะไม่มีการเพิ่มมูลค่าผลผลิตลำไย ไม่มีตลาดกลางสำหรับเกษตรกรผู้ปลูกลำไย ซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกษตรกรถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางอยู่เสมอ แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวของพงษ์ศักดิ์และคณะ (2541, ก : 80) เสนอว่าอุตสาหกรรมแปรรูปลำไย จะเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถช่วยการส่งเสริมและพัฒนาการปลูก

และผลิตลำไยได้ดีที่สุด ดังจะเห็นได้จากในปี 2540 ลำไยแปรรูปสามารถทำรายได้แก่ประเทศสูงถึง 13,000 ล้านบาท นอกจากนี้ยังพบว่าสามารถส่งเสริมให้เป็นการทำอุตสาหกรรมขนาดเล็ก ขนาดครัวเรือน หรือกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรไปจนถึงระดับโรงงานขนาดใหญ่ได้เป็นอย่างดีสามารถใช้ศักยภาพของการพัฒนาอุตสาหกรรมการเกษตรได้ และมีความพร้อมในด้านพื้นฐานโรงงานและผู้ประกอบการมากพอและรองรับผลผลิตได้เป็นอย่างดี เทคโนโลยีในการแปรรูปสามารถดำเนินการในลักษณะพื้นฐานไปสู่เทคโนโลยีขั้นสูงได้ นั่นคือ สามารถดำเนินการได้ในระดับการลงทุนต่ำไปจนถึงการลงทุนขั้นสูงได้

ดังนั้นเกษตรกรผู้ปลูกลำไยที่มีทุนน้อยและต้องการเพิ่มมูลค่าให้แก่ลำไยก็สามารถทำได้เช่นกัน โดยทำเป็นอุตสาหกรรมขนาดเล็กซึ่งลงทุนต่ำ อาจรวมกลุ่มกันจัดหาเตาอบลำไยเพื่อร่วมกันแปรรูปภายในกลุ่ม รวมทั้งรวมกลุ่มกันจำหน่ายซึ่งสามารถต่อรองราคาจากพ่อค้าคนกลางได้มากขึ้น กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้สนับสนุนเตาอบลำไยให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกลำไยโดยผ่านกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ซึ่งสำนักงานเกษตรอำเภอป่าซาง (2540 : 9) รายงานว่ามีกลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรรวม 26 กลุ่มได้ขอรับการสนับสนุนงบประมาณโครงการแปรรูปผลผลิตเกษตร(เตาอบลำไย) ในรูปเตาอบลำไยใหม่จำนวน 170 เตา เครื่องคัดเกรดลำไยจำนวน 14 เครื่อง รวมทั้งเงินทุนหมุนเวียนจำนวน 25 ล้านบาท ส่วนสำนักงานเกษตรกิ่งอำเภอคอยหล่อ (2540 : 3) รายงานว่าจากโครงการสนับสนุนการจัดซื้อเตาอบลำไยปี 2539 มีกลุ่มเกษตรกรเข้าร่วมโครงการจำนวน 2 กลุ่ม และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร 5 กลุ่ม มีการแจกจ่ายเตาอบลำไยให้แก่กลุ่มเกษตรกรและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรจำนวนทั้งสิ้น 48 เตา รวมทั้งเงินทุนหมุนเวียนในการอบลำไยจำนวน 750,000 บาท ซึ่งจากสรุปผลการดำเนินงาน ปรากฏว่าสมาชิกกลุ่มมีรายได้เพิ่มขึ้นนอกเหนือจากการขายผลผลิตสดอย่างเดียวประมาณ 30,000 – 70,000 บาทต่อเตาต่อราย รวมทั้งเกษตรกรสามารถนำลำไยสดมาแปรรูปโดยการอบแห้งเก็บไว้ขายในช่วงราคาลำไยตกต่ำได้อีกด้วย

แม้ว่าทางราชการจะให้สนับสนุนเตาอบลำไยแก่เกษตรกร และอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปลำไยแก่เกษตรกรด้วยก็ตาม แต่อุตสาหกรรมแปรรูปลำไยยังคงมีปัญหาหลายด้าน ปัญหาด้านโรงงานลำไยกระป๋องได้แก่ เกษตรกรปลอมปนลำไย เกรดลำไยของเกษตรกรแต่ละรายมีความแตกต่างกัน ทำให้โรงงานต้องปรับราคารับซื้อที่หน้าโรงงานตลอดเวลา เกษตรกรขอปรับราคาขายตลอดเวลา และปริมาณผลผลิตเข้าโรงงานไม่แน่นอนไม่เป็นเวลา ตลอดจนปริมาณผลผลิตไม่เพียงพอต่อศักยภาพในการแปรรูปของโรงงาน ส่วนปัญหาของการอบลำไยพบว่ามีกรปลอมปนเกรดลำไยและพันธุ์ลำไย ผลผลิตแต่ละปีไม่สม่ำเสมอ รวมทั้งปริมาณลำไยที่เข้าโรงงานต่อวันไม่แน่นอน (พงษ์ศักดิ์และคณะ, 2540 ก : 80) ซึ่งปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้ด้วยการรวมกลุ่มของเกษตรกรผู้ปลูกลำไย โดยมีตลาดกลางของกลุ่มเกษตรกรเพื่อรับซื้อ

ลำไยจากสมาชิกซึ่งเป็นเกษตรกรผู้ปลูกลำไย แล้วกลุ่มจึงรวบรวมผลผลิตนำไปส่งโรงงาน เพื่อลดปัญหาเกษตรกรถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ซึ่งกลุ่มก็ต้องรับผิดชอบคุณภาพผลผลิตก่อนส่งโรงงานด้วย โดยกลุ่มเกษตรกรจะตรวจสอบเกรดและพันธุ์ให้ถูกต้องตามที่ตกลงกันไว้ รวมทั้งมีกติกาของแต่ละกลุ่มในการลงโทษสมาชิกที่ปลอมปนเกรดและพันธุ์ลำไย ที่สำคัญที่สุด การรวมกลุ่มยังสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันภายในกลุ่ม เพื่อผลิตลำไยที่มีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด เป็นผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น สร้างความมั่นคงให้กับอาชีพได้

นอกจากการแก้ปัญหาลำไยล้นตลาดด้วยการสนับสนุนเดาอบลำไยแก่เกษตรกรผู้ปลูกลำไยแล้ว ทางราชการก็ควรให้การสนับสนุนการพัฒนาการผลิตลำไยอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านเงินทุน เทคโนโลยีการผลิต และข้อมูลการตลาดที่ทันสมัย กรมส่งเสริมการเกษตร (2542) จึงได้มีโครงการส่งเสริมและพัฒนาลำไยขึ้น เพื่อพัฒนาการผลิตลำไยให้มีปริมาณและคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาดเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการส่งออก จังหวัดและอำเภอจะร่วมกันคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมโครงการ โดยคัดเลือกจากกลุ่มเกษตรกรเป็นอันดับแรก แต่ถ้าไม่มีกลุ่มเกษตรกรที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาการผลิตลำไยเพื่อการส่งออก ก็ให้ดำเนินการในกลุ่มปรับปรุงคุณภาพลำไย โดยให้ดำเนินการภายใต้ชื่อ “กลุ่มปรับปรุงคุณภาพลำไยเพื่อการส่งออก.....” ซึ่งแต่ละกลุ่มจะต้องมีสมาชิกไม่น้อยกว่า 30 คน รวมทั้งคณะกรรมการกลุ่มและสมาชิกกลุ่มทุกคนจะต้องเป็นเกษตรกรที่ปลูกลำไย โครงการนี้ให้ประโยชน์แก่เกษตรกรผู้ปลูกลำไยที่เป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มปรับปรุงคุณภาพลำไยเป็นอย่างมาก โดยจะให้การสนับสนุนปัจจัยการผลิต(ปุ๋ย) กับกลุ่มที่ได้รับเลือกในปีแรก เป็นมูลค่า 200,000 บาทต่อกลุ่ม ให้สมาชิกกลุ่มยืมไปใช้ จากนั้นแต่ละกลุ่มจะต้องเรียกเก็บคืนจากสมาชิก คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่ามูลค่าของปุ๋ยที่ยืมไป เพื่อให้กลุ่มมีเงินกองทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มไม่น้อยกว่า 200,000 บาทขึ้นไป สำหรับใช้ในกิจการต่างๆของกลุ่ม ซึ่งเป็นการเพิ่มศักยภาพการผลิตของกลุ่มอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมประชุมเพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่สมาชิก 5 ครั้งต่อฤดูกาล ทั้งในเรื่องเทคโนโลยีการผลิตลำไยคุณภาพดีและการบริหารจัดการองค์กร ผลการประชุมดังกล่าวจะนำไปใช้ในการประชุมสัมมนาวางแผนการผลิตและการตลาด ซึ่งจะก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างกลุ่มปรับปรุงคุณภาพลำไยและผู้ประกอบการส่งออกลำไยอีกด้วย

กลุ่มปรับปรุงคุณภาพลำไยข้างต้นจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับการสนับสนุนจากทางราชการในด้านทุนในรูปปัจจัยการผลิต และการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกลำไย แต่ในด้านการตลาด การสนับสนุนด้านเงินทุนจากสถาบันการเงิน รวมทั้งองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องนั้น จำเป็นต้องทำเป็นวงจร เพื่อให้มีการประสานงานกัน ก่อให้เกิดการทำนิงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะทำให้เกษตรกรผู้ปลูกลำไยได้รับประโยชน์สูงสุด พงษ์ศักดิ์และคณะ (2540, ข : 115) จึงเสนอ

ว่าควรมีการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการผลิตและการตลาดลำไยขึ้น โดยมีหลักการดังนี้

1. องค์กรประสานงานกลางการผลิตและการตลาดลำไย

องค์กรนี้จะทำหน้าที่เป็นศูนย์ประสานงานกลางในการเชื่อมโยงองค์กร และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการผลิตและการตลาดลำไย บทบาทและหน้าที่ขององค์กรนี้ โดยทั่วไปจะทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการผลิตและการตลาดลำไย ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับลำไยให้แก่ผู้ผลิต และผู้ทำหน้าที่การตลาด ให้การสนับสนุนงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการผลิตและการตลาดลำไย สนับสนุนให้มีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการผลิต สนับสนุนให้มีการพัฒนาด้านการตลาดลำไย ทำหน้าที่ประสานงานองค์กรเกษตรกรผู้ปลูกลำไยทั่วประเทศและเป็นแหล่งข้อมูลการผลิตและการตลาดลำไย ภายในองค์กรนี้จะมีคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และองค์กรนี้ควรจะอยู่ในการกำกับดูแลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2. องค์กรเกษตรกร

หลังจากที่ได้สนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ปลูกลำไยได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นมาในรูปแบบของกลุ่มเกษตรกร กลุ่มกิจกรรม ชมรมหรือสหกรณ์ เพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการผลิตและการตลาดลำไยแล้ว หากปล่อยให้องค์กรเกษตรกรเหล่านี้ดำเนินการเพียงลำพัง ก็คงไม่สามารถจะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ จึงจำเป็นต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ เข้าไปให้การสนับสนุนช่วยเหลือ โดยอาจจะติดต่อผ่านองค์กรประสานงานกลางหรือติดต่อโดยตรงกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น หน่วยงานวิจัยและพัฒนา หน่วยการตลาด สถาบันการเงิน และองค์กรสนับสนุนอื่นๆ

3. หน่วยวิจัยและพัฒนา

หน่วยนี้จะประกอบด้วยสถาบันทางวิชาการ ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมวิชาการเกษตร ทบวงมหาวิทยาลัย กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และกระทรวงอุตสาหกรรม หน่วยงานเหล่านี้จะทำหน้าที่ในการค้นคว้าวิจัยหาความรู้เกี่ยวกับลำไยในด้านต่าง ๆ เช่น เทคโนโลยีการปลูกและผลิตลำไย การแปรรูป การบรรจุหีบห่อเพื่อการขนส่งและการตลาดลำไย เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อพัฒนาความรู้ให้เกษตรกรสามารถนำไปใช้ได้จริง

4. หน่วยการตลาด

ประกอบด้วยหน่วยงานของรัฐ และองค์กรเอกชนที่ทำหน้าที่ด้านตลาด บัณฑิตการผลิตและตลาดผลผลิตลำไย เช่น พ่อค้าวัสดุการเกษตร พ่อค้าผลผลิตลำไย กระทรวงพาณิชย์ และกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งจะทำหน้าที่ในการวางแผนการตลาด บัณฑิตการผลิต และตลาดผลผลิตร่วมกับองค์กรประสานงานกลาง เพื่อให้ระบบการตลาดบัณฑิตการผลิตและตลาดผลผลิตดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ ยำนวยประโยชน์ให้แก่ฝ่ายต่างๆ อย่างเท่าเทียมกัน

5. สถาบันการเงิน

เป็นองค์กรที่สำคัญในการให้สินเชื่อแก่เกษตรกรผู้ผลิตลำไย และผู้ที่ทำหน้าที่การตลาดลำไย สถาบันการเงินเหล่านี้ ได้แก่ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ (ธ.ก.ส.) ธนาคารพาณิชย์ ธนาคารออมสิน และสถาบันการเงินอื่นๆ

6. องค์กรสนับสนุนอื่นๆ

เนื่องจากลำไยเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของภาคเหนือ ในการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น หรือการสนับสนุนการผลิตและการตลาดให้ดำเนินการไปได้ด้วยดีนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในด้านกฎหมาย การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจระดับท้องถิ่น ระดับชาติและต่างประเทศ เป็นต้น เข้ามาให้การสนับสนุนช่วยเหลือ เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพาณิชย์ หอการค้า สมาอุตสาหกรรม องค์กรในชุมชน (เช่น อ.บ.ค.) ตลอดจนองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ (NGO) ทั้งนี้เพื่อให้สามารถแก้ไขปัญหาหรือข้อขัดข้องต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นจากระบบการผลิตและการตลาดลำไย

องค์กรประสานงานกลางนี้จะเกิดขึ้นได้ ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลที่มีนโยบายอย่างชัดเจนในการพัฒนาการผลิต และการตลาดลำไยของประเทศให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ดังนั้นสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร (2539) จึงได้เสนอแนวทางในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพื่อการส่งออกระหว่างปี 2540 - 2544 โดยผ่านกลุ่มเกษตรกรซึ่งเป็นสถาบันเกษตรกรดังนี้

1. ด้านการผลิต : ปรับปรุงคุณภาพการผลิต โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการผลิต การเก็บเกี่ยวผลผลิต การบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิต และการจัดการธุรกิจการเกษตร ให้กับเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร

2. ด้านการตลาดและการแปรรูป : สนับสนุนการผลิตและรักษาเสถียรภาพของราคา โดยส่งเสริมสถาบันเกษตรกรให้จัดสร้างห้องเย็น ในการเก็บรักษาผลผลิตลำไยสด เพื่อรอ

จำหน่าย รวมทั้งสนับสนุนอุตสาหกรรมการแปรรูปลำไยอบแห้ง โดยส่งเสริมให้สถาบันเกษตรกรจัดสร้างโรงอบลำไยแห้ง

3. ด้านเงินทุน : สนับสนุนให้เงินทุนดอกเบี้ยต่ำแก่เอกชน เกษตรกร และสถาบันเกษตรกร เพื่อสร้างเครื่องมือเก็บเกี่ยวและรถกระเช้าเก็บลำไย

4. ด้านทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตรกร :

4.1 จัดตั้งสถาบันเกษตรกรผู้ปลูกลำไย เพื่อเป็นตัวแทนของเกษตรกรในการพัฒนาการผลิตและการตลาดลำไย

4.2 จัดให้มีการฝึกอบรม และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เป็นความรู้เกี่ยวกับการทำลำไยอบแห้งที่ดี ภาวะการผลิต การตลาด การพัฒนาอุตสาหกรรมการแปรรูป และเทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยวลำไยแก่เกษตรกร สถาบันเกษตรกรและผู้ประกอบการค้าลำไย เช่น วิธีการใช้สารซัลเฟอร์ไดออกไซด์ที่ถูกต้องวิธี เป็นต้น

ตอนที่ 3 ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรมส่งเสริมการเกษตรได้กำหนดให้ปี 2540 เป็นปีแห่งการรณรงค์สถาบันเกษตรกร แต่สถาบันเกษตรกรโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรชาวดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน คณะกรรมการและสมาชิกต่างยังไม่เข้าใจถึงหลักการดำเนินงานของกลุ่มเท่าที่ควร ทำให้พัฒนากรุ่มได้อย่างล่าช้า มีเพียงบางกรุ่มเท่านั้นที่ประสบความสำเร็จ ซึ่งอภิญาและปัญหา (2540 :113-132) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ประเทศไทย พบว่า ความสามารถในการต่อรองกับภายนอกกรุ่ม และการตัดสินใจร่วมกันภายในกรุ่มมีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงานภายในกรุ่ม ส่วนปัญหาในการดำเนินงานนั้น ปัญหาที่พบมากที่สุดคือ ขาดแคลนทุนหมุนเวียนและหนี้สิน และมีข้อเสนอแนะคือ ควรให้รัฐมีนโยบายช่วยเหลือเงินทุน ระบบสินเชื่อ และอุปกรณการดำเนินงานอย่างพอเพียงและต่อเนื่อง ส่วนวิภาส (2540) ศึกษาทัศนนะของประธานและกรรมการกรุ่มเกษตรกรในจังหวัดตรัง พบว่ามีบางปัจจัยที่แตกต่างจากกรุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ นั่นคือ จุดมุ่งหมายของกรุ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จของกรุ่ม ส่วนปัญหาของกรุ่มคือ คณะกรรมการกรุ่มยังไม่มึประสิทธิภาพในการดำเนินงานเพื่อพัฒนากรุ่มเท่าที่ควร วระวุฒิ (2540) จึงเสนอว่ากรุ่มเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพนั้น คณะกรรมการจะต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง เข้าใจกฎระเบียบข้อบังคับของกรุ่ม และทราบหลักการในการทำงานร่วมกันเป็นกรุ่มเป็นอย่งดี นอกจากนี้สมาชิกควรจะปฏิบัติตามข้อบังคับอย่างเคร่งครัดและแสดงความคิดเห็นในการดำเนินงานอย่างเต็มที่ ซึ่งจะมีผลต่อความกระตือรือล้นของคณะกรรมการที่จะจัดหาปัจจัยการผลิตมาให้สมาชิกอย่างพอเพียงและทันฤดูกาลเพาะปลูก ส่งผลให้การดำเนินงานของกรุ่มมีประสิทธิภาพอีกด้วย

ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนมีกลุ่มเกษตรกรทั้งหมด 192 กลุ่ม ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่ประสบความสำเร็จและล้มเหลว (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, 2541 และ สำนักงานจังหวัดลำพูน, 2541) ดังนั้นจึงควรเปรียบเทียบปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้กับกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนว่ามีปัจจัยใดคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันบ้าง เพราะลักษณะการปลูก การดูแลรักษา และภาวะการตลาดพืชผลในภาคใต้และภาคเหนือแตกต่างกัน รวมทั้งสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และขนบธรรมเนียมประเพณีก็อาจมีผลให้ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มแตกต่างกันด้วย ซึ่งสามารถนำผลการเปรียบเทียบมาปรับใช้ในการพัฒนาการพัฒนากิจการเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรได้ นาชัย (2536 : 17-24) จึงได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จและไม่สำเร็จของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ ปรากฏว่ากลุ่มที่ประสบความสำเร็จนั้น ประธานกลุ่มจะเป็นผู้นำที่เปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะ นอกจากนี้ ลักษณะของกลุ่มก็มีผลเช่นกัน โดยพบว่าความถี่ในการประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อพิจารณาปัญหาและหาทางแก้ไข หรือรับฟังนโยบายและการรายงานผลการดำเนินงานของกลุ่ม สามารถทำให้สมาชิกเกิดทัศนคติที่ดีต่อการรวมกลุ่มและยังมีผลให้สมาชิกมีความร่วมมือในการดำเนินงานธุรกิจของกลุ่มให้รู้หน้าต่อไป สำหรับสถานการณ์ของกลุ่มก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จเช่นกัน โดยกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จนั้น กิจกรรมปฏิบัติงานต่างๆมักมีแนวทางและเป้าหมายงานที่ชัดเจน รวมทั้งมีการแบ่งหน้าที่อย่างเด่นชัด

ปัจจัยประการสุดท้ายที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกรคือ สมาชิกของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จนั้นมีอายุเฉลี่ยน้อยกว่าสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ประสบความสำเร็จ มีจำนวนครั้งของการฝึกอบรมทางวิชาชีพ มีความมุ่งมั่นในชีวิตและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มในระดับที่มากกว่า มีการรับรู้หรือค่านิยมต่อวัตถุประสงค์และการดำเนินงานของกลุ่ม มีความพึงพอใจในผลตอบแทนที่ได้รับ มีการรับรู้ว่ประธานกลุ่มมีการแสดงออกในภาวะการเป็นผู้นำประเภทเน้นมนุษยสัมพันธ์ในระดับที่สูงกว่าและมีขนาดของฟาร์มเล็กกว่าสมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ประสบความสำเร็จ นอกจากนี้สุริยา (2536) ยังพบว่าการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มเกษตรกรเช่นกัน เพราะเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเป็นผู้ให้คำแนะนำ ชี้แจงให้ทราบถึงหลักเกณฑ์ที่จะจัดตั้งกลุ่ม เมื่อตั้งเป็นกลุ่มนิติบุคคลแล้ว เจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็ยังคงสนับสนุนในด้านการให้ความรู้ทางด้านการเกษตรตลาด บัญชี ธุรกิจ ตลอดจนช่วยประสานงานให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอีกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่ทำให้กลุ่มเกษตรกรในภาคเหนือและภาคใต้ประสบความสำเร็จ พบว่าการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่ทำให้การดำเนินงานของกลุ่มมีประสิทธิภาพ การตัดสินใจร่วมกันนั้นมาจากความต้องการของสมาชิกส่วนใหญ่ ซึ่งจะเป็น

ประเด็นหลักที่นำมากำหนดแนวทางในการดำเนินงานต่อไป ดังนั้นแนวทางในการดำเนินงานของกลุ่มย่อมขึ้นกับความต้องการของสมาชิก ชูศักดิ์ (2541) พบว่าสมาชิกกลุ่มเกษตรกรในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีความต้องการให้กลุ่มสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์การเกษตรมากที่สุด และคาดหวังว่าจะได้รับวัสดุอุปกรณ์ในราคาถูกกว่าท้องตลาดอีกด้วย แต่ปัญหาสำคัญของกลุ่มเกษตรกรในอำเภอสันกำแพงที่แตกต่างจากของการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ก็คือ สมาชิกไม่ต้องการตำแหน่งหน้าที่ในการบริหารงานกลุ่มเกษตรกร ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการดำเนินงานยังจำกัดอยู่ในคนเพียงกลุ่มเดียว ไม่ค่อยมีการสับเปลี่ยนผู้นำขึ้นมารับบริหารงานกลุ่ม ทำให้ขาดความกล้าในการแสดงความคิดเห็น เป็นผลเสียอย่างยิ่งต่อการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม

นอกจากปัญหาด้านคณะกรรมการดำเนินการ ความร่วมมือและความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ และการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่แล้ว โครงสร้างและการดำเนินงานเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของสมาชิกก็ปัญหาสำคัญของกลุ่มเกษตรกรเช่นกัน พงษ์ศักดิ์และคณะ (2540, ข : 95) พบว่ากลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนที่ตั้งขึ้นมาอย่างเป็นทางการและมีฐานะเป็นนิติบุคคล ภายใต้การดูแลของกรมส่งเสริมการเกษตรนั้น ส่วนใหญ่มีกิจกรรมเกี่ยวกับลำไยเพียงเล็กน้อย หรือเป็นเพียงกิจกรรมหนึ่งในหลายๆ กิจกรรมของกลุ่มเท่านั้น ไม่ได้ทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับลำไยชัดเจนเท่าที่ควร บางกิจกรรมก็ผสมอยู่ในกิจกรรมของพืชอื่นๆ เช่น การจำหน่ายปุ๋ยเคมีให้แก่สมาชิก กลุ่มนำปุ๋ยมาจำหน่ายให้แก่สมาชิกเพื่อไปใช้ในการปลูกพืชทุกชนิดที่สมาชิกปลูก ซึ่งรวมไปถึงลำไยด้วย และเมื่อพิจารณาข้อมูลกลุ่มเกษตรกรของจังหวัดเชียงใหม่ในปี 2541 พบว่ามีกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ (ระดับ 1) เพียง 34 กลุ่ม จากกลุ่มเกษตรกรทั้งหมด 143 กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 23.8 (สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่, 2541) ส่วนจังหวัดลำพูนมีกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ(ระดับ 1)เพียง 3 กลุ่ม จากกลุ่มเกษตรกรทั้งหมด 49 กลุ่ม ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 16 เท่านั้น(สำนักงานเกษตรจังหวัดลำพูน, 2541) และเนื่องจากในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนมีสัดส่วนเกษตรกรผู้ปลูกลำไยมากที่สุดในประเทศ ประมาณ 80,000 ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 80 ของเกษตรกรผู้ปลูกลำไยทั้งประเทศ (พงษ์ศักดิ์และคณะ, 2541 : 7)

ดังนั้นกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนซึ่งมีสมาชิกเป็นเกษตรกรผู้ปลูกลำไยเป็นจำนวนมากนั้นยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร อาจมีสาเหตุมาจากในกลุ่มเกษตรกรทั้งสองจังหวัด มีกลุ่มเกษตรกรเพียงบางส่วนที่มีบทบาทในการพัฒนาการผลิตลำไยของสมาชิก และกลุ่มเกษตรกรที่ได้ดำเนินการอยู่ก็ยังมีกิจกรรมไม่เพียงพอที่จะพัฒนาการผลิตลำไยได้ครบวงจร อันเป็นผลมาจากไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐเท่าที่ควร การดำเนินงานของคณะกรรมการยังไม่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งสมาชิกยังให้ความร่วมมือน้อย ทำให้ขาดการแสดงความ

คิดเห็นเพื่อพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่ม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เพื่อนำมาวิเคราะห์บทบาทของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาการผลิตลำไย ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานทั้งปัญหาภายในกลุ่ม และการสนับสนุนจากทางราชการที่ให้แก่กลุ่ม เพื่อให้ผู้ที่สนใจนำผลการศึกษาไปปรับใช้กับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาการผลิตลำไยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University